

Volkova, T., Zubenina, M. (2015). Pragmatic and Sociocultural Adaptation in Translation: Discourse and Communication Approach. *SKASE Journal of Translation and Interpretation*, 8(1), 89–106.

ЛЮОСТАРТИВНІ ДЖЕРЕЛА

Keyes, D. (2005). *Flowers for Algernon*. San Diego: Harcourt, Brace & World.
Кіз, Деніел. (2015). Квіти для Елджернона. Пер. з англійської В. Шовкун. Харків: Клуб сімейного дозвілля.

Наталія Гудкова
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри філології та перекладу
Київський національний університет технологій та дизайну
(Київ, Україна)

ФОНЕТИКО-ГРАФІЧНА АДАПТАЦІЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНІВ СФЕРИ ВИСОКИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Взаємодія двох мов, як пряма, так й опосередкована, часто стимулює перехід елементів з однієї мови до іншої, що сприяє осучасненню мови-реципієнта та розширенню меж її виразних засобів. Варто зазначити, що зазначене явище охоплює не лише загальноповсякденну лексику, а й спеціальну термінологію, зокрема сфери високих технологій. У цьому дослідженні предметом аналізу є фонетичний та графічний рівень освоєння англіцизмів у термінології сфери високих технологій сучасної української літературної мови. Мета статті полягає в тому, щоб встановити особливості процесу фонетико-графічної адаптації англійських запозичень у термінології української сфери високих технологій. Реалізація поставленої мети передбачала вирішення таких завдань: 1) конкретизувати лінгвістичну природу поняття адаптації; 2) схарактеризувати способи передачі фонетичної оболонки іншомовного терміну сфери високих технологій; 3) виділити стадії графічної адаптації термінів-англіцизмів. Методологія дослідження включає використання синхронно-описового методу, метод лінгвістичного спостереження з елементами фонетичного аналізу.

Аналіз мови з погляду її походження дозволяє виділити дві групи слів – іншомовні (неадаптовані) та корінні, в такому випадку споконвічно українські. Іншими є запозичення, які вже освоїлися на всіх рівнях мови-реципієнта. На сучасному етапі базовим джерелом запозичення є англійська мова – мова міжнародної комунікації та сучасних інформаційних технологій.

У лінгвістиці з метою ідентифікації характерних змін, які відбуваються в іншомовному слові у новому мовному контексті, послідовно використовуються терміни *адаптація* та *асиміляція* (Архипенко 2005, Лелека 2010, Сосніна 2005). Первинне їх вживання відсилає до галузі досліджень з біології та етносоціології, де вони передають ідею злиття, залучення чогось в інше середовище. Як мовознавчі терміни *адаптація* та *асиміляція* є інваріантними

найменуваннями артикуляційного уподібнення звуків у межах слова чи словосполучення. Варто прийняти термін *адаптація* як освоєння, прилаштування іншомовного слова до системи нової для нього мови (Загнітко 2012, 16), оскільки ми, по-перше, повністю виключаємо можливість виникнення явища полісемії всередині системи галузевого термінологічного апарату; по-друге, зміни загальноновживаних іншомовних слів згідно з нормами української мови не передбачають нівелювання їхньої міжнародної природи – формальна оболонка залишається непрозорою і тому ускладнює розуміння їх значення.

Серед вчених поширена думка про те, що термінологічні запозичення, лексеми яких закріплені письмово, більш цінні в міжнаціональній науковій комунікації, ніж ті, що функціонують лише в мовленні, оскільки «інтернаціональність зовнішньої форми допомагає швидко зрозуміти слова тим, хто не знає мову» (Акуленко 1980, 116). Проте процес засвоєння іншомовних слів-термінів все ж таки відбувається синхронно зі зміною їх фонетико-графічної репрезентації. Її визначаємо як перший етап адаптації таких одиниць до системи мови-реципієнта, яка передбачає «максимальне наближення звукової форми запозиченого слова до звукової форми корінних одиниць» (Лелека 2010, 6).

Фонетична адаптація. Узагальнивши наявні концепції (Карабан 2001, Федорець 2005, Щерба 2004), можна назвати три варіанти передачі фонетичної оболонки іншомовного терміну сфери високих технологій: транскрипція, транслітерація, змішане транскодування. На думку В. І. Карабана, запропоновані способи перекладу є видовими до більш загального – транскодування, який поєднує їх ознаки (Карабан 2001, 21).

У контексті програми міжнародної уніфікації термінів кирилических мов, зокрема української, а також у науково-навчальних цілях *транскрипція* (від лат. *transcribo* – «переписувати», «копіювати») є найбільш вдалим і водночас закономірним способом збереження оригінальної вимови, коли схожими звуками мови перекладу у літерній формі або комбінацією звуків передається первинне звучання слова-терміну («фонетична субституція» (Архипенко 2005, 6)). Всупереч суттєвій відмінності у кількісно-якісному складі як голосних, так й приголосних фонем в англійській та українській мовах, з одного боку, і розбіжність у вимові та правописі слів у англійській, з іншого боку, транскрибовані терміни-англіцизми сфери високих технологій формують значну частину всього опрацьованого нами матеріалу: *smartbook* – *смартбук*, *botnet* – *ботнет*, *netmail* – *нетмейл*, *trackball* – *трекбол*, *gamepad* – *геймпад*, *iPhone* – *айфон*, *web-site* – *веб-сайт*, *converter* – *конвертер* тощо.

Альтернативним способом відтворення англійських звуків та характерних звукосполучень є *транслітерація*, тобто їх передача літерами української мови. У монографії Р. П. Зорівчак транслітерація розглядається як можливий, але не бажаний спосіб адаптації при перекладі, особливо стосовно англійської мови, оскільки в цьому випадку пріоритет віддається графічним засобам мови, з якої здійснюється переклад. У цілому транслітерація не сприяє сприйняттю «справжнього звучання слів вихідного мови, а часто навіть спотворює її»

(Зорівчак 1989, 93). Крім того, дослідниця наголошує на факультативності *транслітерації* щодо *транскрипції*. Таке твердження актуальне лише на матеріалі онімної лексики, яка обрана для аналізу. Навпаки, у сучасній українській термінології сфери високих технологій *транслітерація* допомагає прискорити процес адаптації іншомовних термінів.

У термінології А. В. Суперанської паралельно з терміном *транслітерація* функціонує *практична транскрипція*, яка передбачає «спосіб передачі слів однієї мови засобами звичайної графіки та орфографії іншої мови у практичних цілях... і включення їх у письмовий текст останньої» (Суперанська 1978, 3, 42). На думку вченої, *транслітерація* має обмежену сферу реалізації, вона застосовується виключно для передачі текстів мертвих мов, більш доступної передачі складної писемності деяких живих мов, а також з метою передачі власних назв, неперекладних слів живих мов лише в окремих випадках інтенсифікації міжнародних контактів (Суперанська 1978, 33). Іншими словами, *транслітерація* не призначена для актуалізації у повсякденній письмовій комунікативній практиці на відміну від практичної *транскрипції* (комбінує наближення до графіки вихідної мови та демонструє вимову), а є записом англійського слова, що передбачає апріорне знання правил орфоєпії мови-джерела.

Таким чином, аналіз термінів-англіцизмів сфери високих технологій вказує на послідовне використання *транслітерації* як одного з можливих способів фонетичної адаптації таких одиниць в українській мові: *trolling* – *тролінг*, *scrolling* – *скролінг*, *freak* – *фрек*, *nettable* – *нетлейбл*, *file* – *файл*, *subnotebook* – *субноутбук*, *keylogger* – *кейлогер*, *rootkit* – *руткіт*, *podcast* – *подкаст* та ін.

Розв'язання проблеми вибору чи співвідношення двох повноцінних способів передачі іншомовних слів засобами української мови зберігає свою актуальність і в сучасній лінгвістиці. Як доказ активно застосовується такий, здавалося б, маргінальний вид транскодування як змішане транскодування.

Змішане транскодування передбачає використання під час передачі іншомовного слова-терміну принципів *транскрипції* з елементами *транслітерації*. Серед термінів сфери високих технологій, зафіксованих у такий спосіб, слід назвати: *chat* – *чат*, *bridge chart* – *брідж-чарт*, *tracker* – *трекер*, *proxy* – *проксі*, *iPhone* – *айфон*, *Ibox* – *айбокс*, *freak* – *фрек*, *code* – *код*, *user* – *юзер* та ін.

До зазначеного різновиду транскодування ми відносимо також запозичені терміни, у яких *транслітерована* форма повністю збігається з оригінальною вимовою, коли основні способи передачі автентичної фонетичної структури – *транскрипція* та *транслітерація* – накладені один на одного. Це переважно прості односкладові слова, що не викликають труднощів у правописі та усному відтворенні: *bot* – *бот*, *net* – *нет*, *word* – *ворд*, *bit* – *біт*, *e-mail* – *імейл*, *kit* – *кіт*, *print* – *прінт*, *spot* – *спот* та ін.

Часто терміни-англіцизми в кириличній репрезентації марковані показниками їх приналежності до категорії роду внаслідок приєднання флексій (для жіночого роду) та відсікання кінцевого *e* (для чоловічого/жіночого): *chart-*

programme – чат-програма, *cyber-zone* – кібер-зона, *site* – сайт, *message* – меседж, *iPhone* – айфон, *televoice* – телевойс.

У цілому для транскодованих слів-термінів характерна ще одна особливість. Закріплені на письмі подвійні приголосні в англійських словах, як правило, під час вимови зливаються в одну фонему, або їх довгота має факультативний характер. Проте, потрапляючи в нове мовне оточення, вони найчастіше представлені одним звуком і, відповідно, однією фонемою: *chatting* – чатінг, *tosser* – тосер, *blogging* – блогінг, *trolling* – тролінг, *scrolling* – скролінг, *keylogger* – кейлогер, *netting* – нетінг. Це свідчить про наслідування передусім вимові оригіналу, що є продовженням традиції передавати саме фонемний склад слова; по-друге, згідно з сучасним українським правописом загальних імен іншомовного походження, голосні зазвичай не подвоюються (Український правопис 2007, 99).

Графічна адаптація. Перший етап адаптації термінів-англіцизмів додатково включає графічне переоформлення іншомовного слова, тобто послідовний перехід його написання від латини до кирилиці. На синхронному зрізі функціонування термінології сфери високих технологій, коли мовою-донором виступає переважно англійська мова, про латиницю щодо одного і того ж фактичного матеріалу можна говорити в контексті підходу множинності етимологічних джерел (поняття ввів румунський лінгвіст А. Груар, а пізніше розвинув В. В. Акуленко). У зв'язку з цим застосовуються лише засоби латинської графіки, що свідчить про початкову стадію засвоєння іншомовного слова.

Загалом можна виділити три стадії графічної адаптації термінів-англіцизмів:

1) слова, які передаються латинською графікою без змін у їхньому початковому написанні. Більшість таких лексичних одиниць становлять аббревіатури: *UPS*, *DSLAM*, *CSD*, *DVB-H*, *VHS*, *VCD*, *BASIC*, *DVB-T*, *LPT*, *W3C*.

2) паралельне функціонування слова в латинічному та кириличному оформленні: *wi-fi* – вай-фай, *sms* – смс, *file* – файл, *хегох* – ксерокс.

3) передача іншомовного слова літерами українського алфавіту як доказ максимальної стадії їхньої графічної адаптації, що вказує на тенденцію до подолання коливань у написанні: ноутбук, смартфон, кібер-спорт, геймпад, скрінінг, подкаст, міні-чат.

Написання етимологічно складних термінологічних запозичень сфери високих технологій, які вже пройшли всі три стадії графічної адаптації у мові-реципієнті, стимулює розгляд наявних орфографічних варіантів у порівнянні з вихідним матеріалом. Таку «письмову нестабільність» (Нечаєва 2008, 21) виділяємо у межах правопису англіцизмів разом, окремо або через дефіс. Однак зауважимо, що в цьому випадку застосування поняття нормативного правопису, а саме вибір одного закріпленого нормою інваріанту, на наш погляд, не є коректним, оскільки кодифікація слів-термінів сфери високих технологій повністю не закінчена – більшість із них перебуває у статусі неологізмів, що й допускає формальну варіантність: *on-line* – он-лайн / онлайн, *chat bot* – чат-бот /

чат бот, cyber attack / cyber-attack – кібератака / кібер-атака, web site – веб-сайт / веб сайт, proxy server – проксі-сервер / проксі сервер.

Практичне значення дослідження. Проаналізований матеріал дозволяє зробити висновки щодо тенденцій поновлення складу української національної термінології сфери високих технологій, а також способів адаптації запозичень-англіцизмів до системи української національної термінології сфери високих технологій. Крім того, отримані результати можуть бути застосовані у процесі орфографічної кодифікації таких одиниць у сучасній українській мові, їхньої лексикографічної інтерпретації.

На сучасному етапі входження іншомовних слів у систему української термінології характеризується низкою змін. Йдеться про фонетико-графічне перетворення зовнішньої оболонки одиниць англіцизмів. До основних способів фонетичної адаптації англійських запозичень відносяться транскрипція як домінуючий спосіб, транслітерація та змішане транскодування.

Перехід у написанні англійських запозичень від латиниці до кирилиці зображений у трьох стадіях їхньої графічної адаптації, проміжною ланкою в якій є паралельне функціонування слова в латинській та кирилицькій репрезентації.

Послідовно у мові-реципієнті виражається формальна варіантність складних термінологічних запозичень сфери високих технологій.

ЛІТЕРАТУРА

Акуленко, В. В. (1980). *Интернациональные элементы в лексике и терминологии*. Харьков: Вища школа при Харьк. ун-те.

Архипенко, Л. П. (2005). *Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця ХХ – початку ХХІ ст.)*: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків.

Загнітко, Анатолій (2012). *Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни*. Донецьк: ДонНУ.

Карабан, В. І. (2001). *Переклад англійської наукової і технічної літератури*: Підруч. Ч. 2. Вінниця: Нова книга.

Лелека, Т. О. (2010). *Особливості англо-американських запозичень в українській і російській мовах початку ХХІ століття на тлі процесу контактування мов: (на матеріалі словників та мови ЗМІ)*: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ.

Нечаева, И. В. (2008). *Актуальные проблемы письменной адаптации иноязычных заимствований*: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Москва.

Сосніна, Л. В. (2005). *Адаптація англійської онімної лексики в російській мові другої половини ХХ – початку ХХІ століття*: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Донецьк.

Суперанская, А. В. (1978). *Теоретические основы практической транскрипции*. М.: Наука.

Український правопис. Інститут мовознав. ім. О. О. Потебні; Інститут української мови (2007). Київ: Наук. думка.

Федорець, С. А. (2005). *Англійські запозичення в мові сучасної української реклами*: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків.

Щерба, Д. В. (2004). Засоби запозичення та асиміляції англомовних комп'ютерних термінів. *Вісник Житомирського державного університету*, № 17, 260-262.

Інна Кононенко

*кандидат педагогічних наук,
ст. викладачка кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
(Переяслав, Україна)*

СТРАТЕГІЯ ДОМЕСТИКАЦІ ТА ФОРЕНІЗАЦІ ЯК ЗАСІБ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ КІНОТЕКСТІВ

Глобалізаційні процеси у єдиному соціокультурному світовому просторі сприяють посиленню міжкультурної інтеграції. Активний розвиток цифрових та інформаційних технологій у медіапросторі сприяє розвитку кіноіндустрії, без якої складно уявити сучасне мистецтво. Переклад і адаптація кінофільмів іноземного виробництва та анімаційного продукту для дітей висуває нові вимоги до теорії та практики перекладу українською мовою.

Кінематограф розкриває культурне середовище персонажів, алгоритми поведінки і норми соціального простору країни-виробника. Візуалізація образів представлена як невербальними (міміка, жести, різноманіття голосового забарвлення), так і вербальними (лексико-граматичне навантаження тексту) засобами комунікації.

Перекладознавча наука користується широким арсеналом теоретичних та практичних методів та засобів інтерпретації іноземного тексту, адаптації до реалій сучасного українського культурного простору. Особливий інтерес викликає реалізація комунікативно-прагматичного потенціалу у створенні комічного ефекту під час перекладу кінотекстів англомовних анімаційних фільмів.

Касовий збір під час прокату фільмів у кінотеатрах безпосередньо пов'язаний з відповідністю його адаптованої версії мові певної країни.

Особливості аудіовізуального перекладу, у порівнянні з іншими його типами, визначаються насамперед багатоаспектністю семантичного коду об'єкта такого перекладу – аудіовізуального тексту. Передавання інформації – вербальної та невербальної – в аудіовізуальному тексті здійснюється одночасно по двох каналах – акустичному і візуальному, а лінгвістичний код перестає бути визначальним (Ібраєва 2012, 1).

Структура кінотексту містить дві семіотичні системи – лінгвістичну (вербальну, що символічними знаками) та нелінгвістичну (невербальну – використовує іконічні й індексальні). Лінгвістична система репрезентована письмовим (титри і написи – частина світу речей, які оточують героїв фільму –